

Demokratizacijos procesai ES – lyčių lygybės suvokimas

LILIJA KUBLICKIENĖ, ALINA ŽVINKLIENĖ

Lietuvos socialinių tyrimų centras, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius

El. paštas: lilija.kublickiene@gmail.com; alinazvin@gmail.com

---

Lyčių lygybė ir atitinkamai moterų teisės – vienas esminių demokratijos principų. Atskleidus tam tikros šalies gyventojų lyčių lygybės suvokimą, galima svarstyti apie demokratizacijos procesų eigą šalyje. Straipsnyje¹, remiantis kiekybiniais tyrimų duomenimis, siekiama sociologiškai įvertinti Lietuvos demokratizacijos procesus lyčių lygybės principo taikymo atžvilgiu atskleidžiant moters teisių bei lygybės atspindžius bendroje demokratijos sampratoje, visuomenei būdingą lygių teisių ir galimybių garantų vertinimą, lyčių teisių svarbos ir jų įgyvendinimo lygio supratimą bei lyčių diskriminacijos suvokimą.

Teigiama, kad nors Lietuvos gyventojų požiūriu šalyje dideliu mastu įgyvendinta lyčių lygybė, vis dėlto viešajame diskurse padėtis vyrų teisių įgyvendinimo srityje dažniau suvokiama esanti geresnė nei moterų. Pažymima, kad beveik trečdalis Lietuvos gyventojų suvokia lyčių lygybės principo ir žmogaus teisės į lygybę pažeidimus bei diskriminacijos dėl lyties egzistavimą.

Raktažodžiai: žmogaus teisės, moterų teisės, lygybė, diskriminacija

---

ĮVADAS

Viena kilniausių socialinių idėjų, susiformavusių Vakarų politinėje kultūroje, – visų žmonių lygybė. Lygybės idėja tikriausiai yra labiausiai ginčytina ir prieštaringa, nes kelia klausimą – kas yra lygybė tarp „visų žmonių“? Ar „visi žmonės“ yra tik „visi“ *tam tikros lyties, tautybės, rasės ir pan. atstovai*? Šiuolaikinėse *tautinėse valstybėse* (angl. *nation states*) moterys, bent nacionalinės įstatyminės bazės lygmeniu, įtrauktos į „visi žmonės“, „visi piliečiai“, „visi visuomenės nariai“ sampratą, o tai liudija, kad moterys ir vyrai turi vienodas (žmogaus) teises dalyvauti bet kurioje socialinėje veikloje ir lygiai naudotis politinėmis, ekonominėmis ir kultūrinėmis teisėmis bei atsakomybėmis.

Žmogaus teisės yra vienas esminių demokratijos suvokimo reikšminių elementų. Visuomenė, neigianti nelygybę, pripažįsta žmogaus teises, taigi lygių žmogaus teisių (įskaitant moterų ir vyrų lygybę) pažeidimas ar apribojimas tampa politiškai neteisėtas. Dabartinė žmogaus teisių sąvoka yra įtvirtinta 1948 m. priimtoje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, tačiau tik 1993 m. moterų teisės buvo oficialiai pripažintos žmogaus teisių sudedamąja dalimi.

Lygybės principo, t. y. lygių teisių ir galimybių, pažeidimai socialinėje praktikoje paprastai apibrėžiami kaip diskriminacija. Sociologiniu požiūriu diskriminacijos suvokimas – tai socialinių procesų kompleksas; jis paprastai siejamas su socialinių santykių hierarchija arba tam tikrų žmonių grupių nelygia socialine padėtimi viešojoje sferoje. Diskriminacijos sąvokos vartojimas nėra vienareikšmis: „Lietuvoje populiarioje vartosenoje ir viešajame diskurse diskriminacijos

---

¹ Straipsnis parengtas pagal Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Demokratizacijos procesų Lietuvoje reprezentacijos individualioje sąmonėje“ (LMT SIN-03-2012).

terminas nėra aiškus ir nusistovėjęs, kartais vartojamas neapibrėžtai, siekiant įvardyti bet kokias numanomo neteisingo elgesio ir netolerancijos apraiškas. Diskriminacija kartais vadinami netolerantiški pasisakymai kokios nors grupės atžvilgiu viešajame diskurse, kurie teisine prasme būtų kvalifikuojami kaip nepakantumo kurstymas“ (Beresnevičiūtė, Leončikas 2009: 336).

Šiuolaikinė socialinė praktika rodo, kad nors moterų ir vyrų lygybės principas pasiekė formalų pripažinimą ir moters ekonominis savarankiškumas bei vaidmuo visuomeniniame gyvenime sustiprėjo, vis dėlto moterys, palyginti su vyrais, dažniausia užima žemesnę socialinę padėtį. Tebesitęsianti moters diskriminacija sukuria prielaidas daugumą moterų apibūdinti kaip vyrams nelygiavertes savo šalių pilietes².

Moters statusui visuomenėje nusakyti taikomi tiek kiekybine, tiek kokybine metodika grįsti tyrimai. Tačiau, svarstant moterų ir vyrų lygybės / nelygybės klausimus, geriausiu argumentu tebelaikoma skaičių magija. Demonstruojant demokratijos lygmenį šalyje, dažniausia naudojami kiekybiniai moterų atstovavimo bet kurioje ekonomikos ir valstybės valdymo srityje duomenys.

Siekiant nustatyti realią lyčių lygybės padėtį konkrečioje šalyje ir ją palyginti globaliu mastu, kuriami įvairūs indeksai. Iš populiariausių kiekybinių matų pastaruoju metu naudojamas lyčių atotrūkio indeksas – LAI (*Gender Gap Index* – GGI). Atliktų Globalinio lyčių atotrūkio ataskaitų pagrindu daroma išvada, kad nors sveikatos apsaugos paslaugos ir išsilavinimas moterims ir vyrams iš esmės yra vienodai pasiekiami, lygios moterų galimybės mažėja, kai kalbama apie jų įtaką priimant politinius ar ekonominius sprendimus (*The Global Gender* 2012). Taigi, renkami ir analizuojami kiekybiniai duomenys verčia pripažinti, kad nors teisinė lyčių lygybės apsauga gerėja, moterų diskriminacija ES šalyse ir toliau egzistuoja. Įvairūs tyrimai ir žiniasklaida patvirtina, kad lyčių diskriminacijos egzistavimas Lietuvos visuomenėje taip pat iš esmės yra neginčijamas socialinis faktas.

Nagrinėjant lyčių lygybės klausimą Lietuvos demokratizacijos procese, pravartu pradėti *ab ovo*, t. y. nuo moterų teisių suvokimo Lietuvos viešajame diskurse. Skirtingai nuo diskriminacijos, pastaruoju laiku tapusios labai populiariu sociologinių tyrimų objektu, moters teisės paprastai nagrinėjamos žmogaus teisių kontekste. Moters teisės buvo įtrauktos į pirmus kompleksinius žmogaus teisių tyrimus (2001–2002, 2004)³, kuriuos iš dalies tęsia reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos (2006, 2008, 2010, 2012)⁴, atliekamos Žmogaus teisių stebėjimo instituto užsakyму⁵.

² Remiantis liberaliaja politinės teorijos tradicija, *pilietybė* apibūdinama pagal trijų tipų teisių kategorijas – pilietines, politines ir socialines teises (Marshall 1964). Pilietybės teisės užtikrina valstybės piliečiams būtinas minimalias garantijas lygiateisiškai dalyvauti politiniame, socialiniame ir ekonominiame visuomenės gyvenime. Pilietybės sąvokos analizė, besiremianti feministine koncepcija, rodo, kad visuotinai įprastas pilietybės supratimas (teisių, pareigų, socialinių sutarčių ir dalyvavimo visuomeninėje sferoje požiūriu) visiškai neapima moterų kaip piliečių, lygiaverčių vyrams. Valstybės subjektas yra pilietybė, suskirstyta pagal žmogaus lytį (Paterman 1988), etninę kilmę ir rasę (Anthias and Yuval-Davis 1992), o tai reiškia, kad iš tikrųjų moterys savo šalyse neturi visavertės socialinės pilietybės (Squires 2000). Daugiakultūrinėje tautinėje valstybėje moteris, priklausanti tautinei ar rasinei mažumai, gali turėti net dvigubos diskriminacijos patirtį – lyties ir tautybės ar rasės pagrindu.

³ Visų pirma omenyje turimas pirmas kompleksinis kiekybinis sociologinis tyrimas „Žmogaus teisės Lietuvoje: 2001–2002“ (2002), kurio pagrindiniai klausimai pakartoti 2004 m. tyrime „Sociologiniai žmogaus teisių monitoringo aspektai“ (2005).

⁴ Visus minėtus reprezentatyvius sociologinius kiekybinius žmogaus teisių tyrimus Lietuvoje atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“.

⁵ Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. Prieiga per internetą: http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf

Sistemiškai Lietuvoje atliekamos žmogaus (įskaitant moterų) teisių studijos formuoja tam tikrą žmogaus teisių stebėsenos tradiciją, vis dėlto esama nuomonių, kad „nešališkas akademinis žmogaus teisių proceso tyrimas kol kas dar neprasidėjo“ (Jasiulevičienė 2010: 88). Tai siejama su tuo, kad Lietuvoje žmogaus teisių įtvirtinimo procesas vyko labai sparčiai ir dėl tarptautinės aplinkos įtakos jis buvo „išsprautas“ į teisinę ir politinę dimensiją.

Vienas svarbiausių veiksnių, kovojant su bet kurios formos nelygybe, yra piliečių diskriminacijos reiškinių suvokimas. Taigi, diskriminacijos suvokimą galima laikyti tam tikra valstybės įgyvendinamos antidiskriminacinės politikos socialinės refleksijos išraiška. Todėl tikslinga tirti esamą diskriminacijos mastą ir tai, kaip ją suvokia Lietuvos gyventojai, nes moterų ir vyrų lygių teisių bei galimybių užtikrinimas, kova su diskriminacija tampa vienu skiriamųjų dabarties demokratijos bruožų.

LIETUVOS DEMOKRATIZACIJOS PROCESŲ ĮVERTINIMAS PER LYČIŲ LYGYBĖS PRIZMĘ

Straipsnyje siekiama sociologiškai įvertinti Lietuvos demokratizacijos procesus lyčių lygybės principo taikymo atžvilgiu atskleidžiant moters teisių bei lygybės atspindžius bendroje demokratijos sampratoje, visuomenei būdingą lyčių teisių ir galimybių garantų vertinimą, lyčių teisių svarbą ir jų įgyvendinimo lygio supratimą bei lyčių diskriminacijos suvokimą.

Įsvardyti aspektai nagrinėjami remiantis 2012 m. reprezentatyvia Lietuvos gyventojų apklausa, atlikta vykdant tyrimą „Demokratizacijos procesų Lietuvoje reprezentacijos individualioje sąmonėje“.

Pagrindiniai duomenų interpretacijos apribojimai

Bendras duomenų interpretacijos apribojimas susietas su kiekybinių tyrimų specifika, kai gauti apibendrinti duomenys dažniau iškelia naujus klausimus, negu pateikia vienareikšmius atsakymus į anketoje užduotus klausimus. Interpretuojant duomenis vadovaujamosi prielaida, kad, vertinant dabartinį Lietuvos gyventojams būdingą demokratizacijos proceso, kuriam žmogaus lygios teisės ir galimybės yra vienos pagrindinių sudedamųjų dalių, suvokimą, reikia *a priori* turėti omenyje, kad daugeliui respondentų moterų ir vyrų lygybė, jei ne aktuali, tai bent formali, yra kasdieninės praktikos dalis ir atitinkamai *savaime suprantama*⁶. Taip pat laikomasi prielaidos, kad respondentų atsakymams reikšmingą įtaką turi žiniasklaidos, kuri iš esmės tapo šiuolaikinio žmogaus pagrindiniu informacijos apie supantį pasaulį šaltiniu, aktualizuojamos temos.

Įvairių metų „Eurobarometro“ kiekybinių palyginamųjų tyrimų duomenų diskriminacijos klausimais lyginimas taip pat turi tam tikrą apribojimą. Visų pirma duomenys retai gali būti tiesiogiai palyginti laiko atžvilgiu dėl net nedaug pakeistų klausimų formuluočių arba pateikiamų atsakymų alternatyvų, ir tai turi įtakos respondentų atsakymams ir galutiniams tyrimo rezultatams. Tačiau pažymėtina, kad, siekiant įvertinti socialinės refleksijos tendencijas, pavyzdžiui, Lietuvos gyventojų nuomonės pokyčius lyčių diskriminacijos atžvilgiu, palyginti su ES valstybių vidurkiu, tokių apribojimų reikšmė apibendrintoms išvadoms mažėja, visų pirma dėl vienodo tyrimo priemonių rinkinio, naudoto tam tikrais metais.

⁶ Lietuvos politiniame diskurse, turinčiam didžiulę įtaką ir akademiniam įvairių tyrimų duomenų interpretavimui, iki šiol vyrauja Sovietų Sąjungos palikimo *nematomumo*, bent (moterų ir vyrų) lygybės politikos srityje, tradicija. Be abejo, atkurta nepriklausomybei sulaukus pilnametystės, prisiminti Lietuvos buvimą Sovietų Sąjungos sudėtyje dėl valstybinės lygybės politikos tęstinumo ar reformavimo pagal politinius laikmečio reikalavimus nėra visada tikslinga bei techniškai įmanoma, nes trūksta to meto gyventojų apklausų duomenų.

Moters teisių ir lygybės vertinimo atspindžiai demokratijos sampratoje

Demokratijos sampratos turinio suvokimas buvo tarp pirmų respondentams pateiktų klausimų. Pirmiausia buvo siekiama sužinoti, kiek respondentams svarbu gyventi demokratiškai valdomoje šalyje ir kiek jie yra patenkinti Lietuvoje esama demokratija. Kaip ir tikėtasi, daugumai Lietuvos gyventojų (80,1 proc.) labai svarbu ir greičiau svarbu gyventi demokratiškai valdomoje šalyje ir tik mažiau nei pusė (44,0 proc.) yra patenkinti demokratija Lietuvoje.

Daugiau negu trims ketvirtadaliams respondentų demokratija siejasi (t. y. labai siejasi ir greičiau siejasi) su teisine bei socialine lygybe. Atkreiptinas dėmesys, kad lygios teisės moterims (87,2 proc.), o ne visų piliečių lygybė prieš įstatymą (79,9 proc.) ar didesnė socialinė lygybė (76,1 proc.) vyrauja demokratijos suvokimo struktūroje. Galima manyti, kad tokiam pasiskirstymui, kai demokratija šiek tiek dažniau asocijuojasi su moterų teisėmis negu su visų piliečių lygybe prieš įstatymą, iš dalies turi įtakos politinė retorika, plačiai transliuojama žiniasklaidos šalių, iš kurių tikimasi demokratinų permainų, atžvilgiu. Kita vertus, tai galima interpretuoti kaip netiesioginę nuorodą, kad Lietuvos gyventojų sąmonėje egzistuoja tam tikra atskirtis tarp moterų ir visų piliečių kategorijų. Tai savo ruožtu rodo, kad socialinėje praktikoje moterys kol kas nėra suvokiamos kaip visateisės pilietės.

Lygių teisių ir galimybių garantai Lietuvoje

Žmogaus teisių garantija ir įgyvendinimas vykdomas pagal pagrindinį šalies įstatymą – Konstituciją, kurios nuostatomis remiasi visos įstatyminės bazės kūrimas ir veikimas. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Lietuvos Konstitucija garantuoja, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs ir žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti privilegijų priklausomai nuo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad joks teisės aktas negali nustatyti prigimtinių teisių ir laisvių baigtinio sąrašo⁷.

Klausimas apie institucijas, garantuojančias Lietuvoje žmonių lygybę, t. y. lygias teises ir galimybes, buvo užduotas siekiant Lietuvos gyventojų pagrindinių teisių žinių kontrolės. Respondentų buvo klausta, „Kas, jūsų nuomone, garantuoja Lietuvoje lygias teises ir galimybes?“

1 lentelė. Lygių teisių ir galimybių garantai Lietuvoje (proc.*)

	Visi	Vyrai	Moterys	Respondentų amžius metais		
				18–29	30–49	Per 50
Lietuvos Respublikos Konstitucija	50,5	51,5	49,5	46,3	49,4	53,5
Europos Konstitucija	12,6	13,7	11,5	18,8	12,4	9,5
Lietuvos Respublikos įstatymai	26,1	26,2	25,9	27,9	27,4	24,2
Niekas negarantuoja	20,1	19,3	21,0	15,0	19,7	23,1

* Atsakymo variantas: „Taip, garantuoja.“

Respondentų atsakymai (1 lentelė) nėra „paguodžiantys“ nei Lietuvos valstybei, nei jos gyventojams. Jie rodo, kad mažiausiai pusė Lietuvos gyventojų yra teisiškai „neraštingi“ žmogaus teisių srityje. Iš esmės galima teigti, kad vyrų ir moterų (ne)išprusimas teisės srityje vienodas. Vyresni nei 50 metų amžiaus žmonės daugiau žino apie Lietuvos Respublikos (LR)

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada.

Konstituciją nei Europos Konstituciją⁸. Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad tik ketvirtadalis Lietuvos gyventojų tiesiogiai sieja LR Konstituciją su LR įstatymais.

Tačiau šiuos teisinio (ne)raštingumo duomenis galima interpretuoti ir pozityviai. Viena vertus, lygios teisės ir galimybės gali būti suvokiamos kaip žmonių prigimtinės teisės, todėl Lietuvos gyventojų sąmonėje jos nėra siejamos su „rašytiniais“ įstatymais. Kita vertus, lygių teisių ir galimybių atskirtį nuo jų teisinių garantų, t. y. Lietuvos įstatymų, viešajame diskurse galima interpretuoti kaip netiesioginį žmonių lygybės principo įgyvendinimo Lietuvos socialinėje praktikoje įrodymą, kartu teigiant Lietuvos teisėtvarkos, užtikrinant lygias teises ir galimybes, veiksmingumą (bent pusės Lietuvos gyventojų nuomone).

Paprastai įstatymo veiksmingumas ir atitikmuo socialiniams poreikiams nustatomas būtent jo *nematomumu*, t. y. tuo, kad socialinėje praktikoje žmonės vadovojasi „rašytiniu“ įstatymu, nerefleksuodami jo egzistavimo. Daugelis žmonių susidomi įstatymais, kai nori pakeisti (pagerinti) savo situaciją, arba tada, kai pažeidžiama jų kasdienio gyvenimo įprastinė tvarka. Būtent šiame kontekste galėtų būti vertinami penktadalio respondentų atsakymai, kad niekas Lietuvoje negarantuoja lygių teisių ir galimybių. Dažnesnis šio atsakymo varianto pasirinkimas tarp vyresnių nei 50 metų amžiaus respondentų (23,1 proc.), palyginti su 18–29 metų amžiaus respondentais (15,0 proc.), gali byloti asmeninę neigiamą patirtį lygių teisių ir galimybių užtikrinimo srityje, nes galima numatyti, kad kuo vyresnis žmogus, tuo didesnė tikimybė, kad jis / ji ar jo artimieji susidurs su lygybės principo pažeidimais ir, matyt, nusivils lygių teisių ir galimybių apsaugos sistema.

Teisių svarba ir jų įgyvendinimas Lietuvoje

Remiantis tyrimo duomenimis, buvo siekiama susieti respondentams asmeniškai svarbias teises su jų įgyvendinimo Lietuvoje suvokimu. Antroje lentelėje pateikti atsakymai į su moterų ir vyrų teisėmis bei lyčių lygybe susietus du klausimus: „Kiek jums asmeniškai yra svarbios šios teisės ir laisvės?“ ir „Jūsų manymu, kiek Lietuvoje yra įgyvendintos šios teisės ir laisvės?“

2 lentelė. Asmeninė teisių svarba ir jų įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas (proc.)

	Asmeniškai svarbios teisės (labai svarbu ir greičiau svarbu)	Lietuvoje įgyvendintos teisės (visiškai įgyvendinta ir greičiau įgyvendinta)
Moterų teisės	89,9	71,8
Vyrų teisės	89,2	84,4
Lyčių lygybė	85,2	71,1

Tiek moterų, tiek ir vyrų teisės beveik vienodai svarbios daugumai respondentų, tačiau lyčių lygybė asmeniškai svarbi šiek tiek mažesnei respondentų daliai. Ar galima šiuos duomenis interpretuoti kaip tam tikrą nuorodą į tai, kad lyčių lygybė nėra suvokiama kaip lygios moterų ir vyrų teisės, kad kai kurių žmonių sąmonėje asmeniškai svarbios teisės kartais nenumato tų teisių lygybės?

Atliktas tyrimas rodo, kad, daugelio respondentų nuomone (71,1 proc.), Lietuvoje visiškai įgyvendinta ir greičiau įgyvendinta lyčių lygybė; tačiau, kai klausiama apie moterų ir vyrų teisių įgyvendinimą atskirai, matyti pakankamai ryškus skirtumas: 71,8 proc. respondentų

⁸ Europos Konstitucija (2004) nėra įsigaliojusi ES.

teigia, kad moterų teisės visiškai ar greičiau įgyvendintos, o kad vyrų teisės visiškai ar greičiau įgyvendintos, mano 84,4 proc. Šiuos skirtumus galima interpretuoti kaip nuorodą, jog viešajame diskurse padėtis įgyvendinant vyrų teises dažniau suvokiama esanti geresnė nei moterų.

Lyčių lygybės teisių įgyvendinimo Lietuvoje kiekybinis vertinimas iš esmės yra panašus į moterų teisių įgyvendinimo vertinimą, ir tai leidžia daryti prielaidą, kad lyčių lygybė dažniausiai yra asocijuojama su moterų teisėmis. Tam įtakos gali turėti ir tai, kad viešojoje erdvėje apie moterų teisių pažeidimus ir lyčių lygybės principo užtikrinimo visuomeniniame gyvenime problemas dažniau kalba moterys nei vyrai. Tradiciškai lyčių lygybė vyrams asmeniškai mažiau svarbi (82,5 proc.), ji svarbesnė moterims (87,9 proc.) – atitinkamai lyčių lygybės įgyvendinimą pozityviai dažniau vertina vyrai (74,5 proc.) nei moterys (67,5 proc.).

Gauti duomenys leidžia teigti, kad dauguma respondentų pozityviai vertina lyčių lygybės įgyvendinimą Lietuvoje, tačiau apie 29 proc. respondentų suvokia lyčių lygybės principo, taigi ir žmogaus teisės į lygybę, pažeidimus – vadinasi, ir diskriminacijos lyties pagrindu egzistavimą Lietuvoje.

Lyčių diskriminacijos samprata ir suvokimas

Siekiant identifikuoti Lietuvos gyventojams būdingą diskriminacijos esmės supratimą ir tam tikra prasme struktūruoti diskriminacijos sampratą, respondentams buvo pateiktas klausimas „Kas, Jūsų nuomone, yra diskriminacija?“

3 lentelė. Diskriminacijos samprata (proc.)

	Visi	Vyrai	Moterys	Respondentų amžius metais		
				18–29	30–49	Per 50
1. Diskriminacija – kai pažeidžiamos (apribojamos) arba atimamos žmogaus teisės bet kurioje gyvenimo srityje	78,4	75,6	81,3	73,7	82,2	78,2
2. Diskriminacija – kai pažeidžiamos (apribojamos) arba atimamos žmogaus teisės tik viešojoje gyvenimo srityje (administraciniai santykiai; darbo santykiai; santykiai aptarnavimo srityje ir pan.)	15,9	17,8	14,0	18,0	12,9	16,9
3. Diskriminacija – kai pažeidžiamos (apribojamos) arba atimamos žmogaus teisės tik privataus gyvenimo srityje (šeima ir pan.)	4,2	5,3	3,1	7,3	3,8	2,9
4. Nė su viena iš šių diskriminacijos sampratų nesutinku	1,4	1,3	1,6	1,0	1,0	2,0

Dauguma apklaustųjų (78,4 proc.) pasirinko atsakymą, kad diskriminacija – kai pažeidžiamos (apribojamos) arba atimamos žmogaus teisės bet kurioje gyvenimo srityje. Žmogaus teisių pažeidimą ar atėmimą tik viešojoje gyvenimo srityje kaip diskriminaciją suvokia nedaugelis respondentų (15,9 proc.) ir dar mažesnė jų dalis (4,2 proc.) diskriminaciją sieja su žmogaus teisių pažeidimais tik privačiame gyvenime.

Kaip ir galima buvo tikėtis, moterys (81,3 proc.) dažniau negu vyrai (75,6 proc.) diskriminaciją sieja ir su viešąja, ir su privačia sfera. Vyrai šiek tiek dažniau negu moterys diskriminaciją sieja tik su viešąja (atitinkamai 17,8 proc. ir 14,0 proc.) arba tik su privačia sfera (ati-

tinkamai 5,3 proc. ir 3,1 proc.). Diskriminacijos sąvoka, jungianti visas socialinio gyvenimo sferas, dažniau būdinga vidutinio amžiaus, t. y. 30–49 metų, žmonėms (82,2 proc.).

Iš esmės tik mažiau negu penktadalis Lietuvos gyventojų teisingai sieja diskriminacijos fenomeną tik su viešąja sfera; galimos diskriminacijos nustatymas ir pažeistų lygių teisių ir galimybių atkūrimas tik viešojoje sferoje yra antidiskriminacinių įstatymų, galiojančių Lietuvoje, kompetencija. O diskriminacija privačioje sferoje, kuriai vis dažniau priskiriamas smurtas šeimoje, yra LR baudžiamojo kodekso kompetencija. Daugumos respondentų viešosios ir privačios sferų sujungimas, kalbant apie diskriminacijos sampratą, gali būti interpretuojamas kaip Lietuvos visuomenės polinkis į egalitariškumą (lygybę) visose gyvenimo sferose. Tam įtakos tikriausiai turėjo egalitarinės šeimos ideologija⁹, įvairių (moterų) nevyriausybinų organizacijų dėka ypač suklestėjusi Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir jau atsispindinti Lietuvos įstatymuose (pavyzdžiui, motinystės ir tėvystės atostogos).

Siekiant nustatyti bendrąsias Lietuvos gyventojų diskriminacijos suvokimo tendencijas, tikslinga jas apžvelgti ES kontekste pasinaudojant „Eurobarometro“ palyginamųjų kiekybinių tyrimų duomenimis¹⁰, pateiktais 4-oje lentelėje.

4 lentelė. Lyčių diskriminacijos suvokimas Lietuvoje ir ES-27 valstybėse (proc.)*

	2006**	2008	2009	2012
LT	35	30	33	25
ES-27	40	36	40	31

* Atsakymas – iš viso „paplitusi.“

** ES-25.

Nagrinėjamų apžvalgų duomenys rodo, kad Lietuvos respondentai mažiau jautrūs lyčių diskriminacijai negu „vidutinis“ ES respondentas. Be to, pastaruoju metu lyčių diskriminacijos suvokimas sumažėjo – tiek Lietuvos gyventojų, tiek ir „vidutinių“ europiečių.

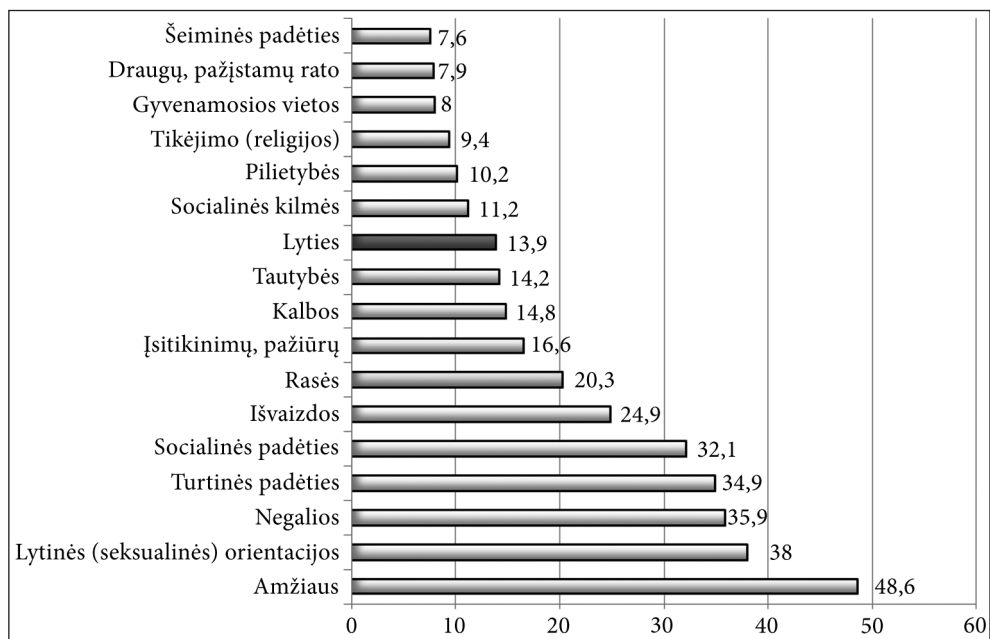
Mūsų atlikto tyrimo duomenimis, tik 13,9 proc. respondentų mano, kad Lietuvoje žmonės dažniausiai diskriminuojami dėl lyties. Kur kas dažniau įvardijama diskriminacija dėl amžiaus ar lytinės (seksualinės) orientacijos (žr. pav.).

Šie duomenys lyg ir prieštarauja anksčiau pateiktiems – daugiau nei ketvirtadalis respondentų nurodė, kad lyčių lygybė Lietuvoje nėra arba nevisiškai įgyvendinta (žr. 2 lentelę). Galimas dalykas, kad tokį neatitikimą lėmė klausimų formuluotės, nes lyčių lygybės įgyvendinimo trūkumus matantys respondentai nebūtinai turi sutikti su tuo, kad Lietuvoje žmonės dažniausiai diskriminuojami dėl lyties. Pagal apraiškų dažnį ir socialinį aktualumą jiems svarbesnė gali atrodyti kitais kriterijais (amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, turtinės padėties ir kt.) pagrįsta diskriminacija.

Tiek nedidelė respondentų dalis, teigianti, kad Lietuvoje žmonės dažniausiai diskriminuojami dėl lyties, tiek lyčių diskriminacijos reprezentacijų viešajame Lietuvos diskurse mažėjimas (4 lentelė) leidžia gautus duomenis interpretuoti kaip lyčių lygybės politikos sėkmingą įgyvendinimą. Tačiau galimi ir kiti paaiškinimai – lyčių lygybės tema „išstumama“ iš

⁹ Pareigų tarp sutuoktinių tolygus pasiskirstymas šeimoje.

¹⁰ Žr. Affairs and Equal Opportunities (publication: 23/01/2007). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/employment_social/eyeq/index.cfm?&page_id=95; Discrimination in the European Union: Perceptions, Experience and Attitudes 2008. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_sheet_lt.pdf; http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_fact_lt_lt1.pdf; http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_lt_lt.pdf

Pav. Diskriminacijos Lietuvoje atvejai (proc.)

diskriminacijos aktualijų. Ypač reikšmingas vaidmuo tenka Lietuvos žiniasklaidai. Pastaruoju metu žiniasklaida akivaizdžiai daugiau dėmesio skiria diskriminacijai dėl lytinės (seksualinės) orientacijos negu tiesiog nelygiai moterų ar vyrų padėčiai Lietuvos visuomenėje. Plačiai viešojoje erdvėje svarstomas su darbo rinka susijęs diskriminacijos dėl amžiaus klausimas taip pat mažina socialinę refleksiją moterų ir vyrų lygybės klausimais.

IŠVADOS

- Moterų ir vyrų lygių teisių bei galimybių užtikrinimo, diskriminacijos dėl lyties paplitimo įvertinimai reikšmingi atskleidžiant vykstančių demokratizacijos procesų ypatumus.
  - Lietuvos gyventojų sąmonėje egzistuoja tam tikra atskirtis tarp moterų ir *visų* piliečių, o tai rodo, kad socialinėje praktikoje moterys kol kas nėra suvokiamos kaip visateisės pilietės.
    - Daugumos Lietuvos gyventojų nuomone, šalyje visiškai arba greičiau įgyvendinta lyčių lygybė, vis dėlto viešajame diskurse padėtis vyrų teisių įgyvendinimo srityje dažniau suvokiama esanti geresnė nei moterų. Pažymėtina, kad beveik trečdalis Lietuvos gyventojų suvokia lyčių lygybės principo, taigi ir žmogaus teisės į lygybę, pažeidimus bei diskriminacijos lyties pagrindu egzistavimą.
      - Europos mastu atliktų palyginamųjų kiekybinių tyrimų duomenys verčia pripažinti, kad nors teisinė lyčių lygybės apsauga gerėja, moterų diskriminacija ES šalyse, kartu ir Lietuvoje, tebeegzistuoja.
        - Tai, kad diskriminaciją dėl lyties kaip dažną reiškinį įvardija nedaugelis (vos daugiau nei dešimtadalis) Lietuvos gyventojų, ir tai, kad Lietuvos viešajame diskurse mažėja lyčių diskriminacijos reprezentacijos atvejų, vertintina nevienareikšmiai. Viena vertus, tai gali būti

nulemta sėkmingai įgyvendinamos lyčių lygybės politikos, kita vertus, galima prielaida, jog lyčių lygybės tema „išstumiamą“ iš diskriminacijos aktualijų ir šiame procese ypač reikšmingas vaidmuo tenka Lietuvos žiniasklaidai.

Gauta 2012 10 10
Priimta 2013 05 14

Literatūra

1. Anthias, F.; Yuval-Davis, N. 1992. *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*. London, New York: Routledge.
2. Beresnevičiūtė, V.; Leončikas, T. 2009. „Diskriminacijos suvokimas Lietuvos visuomenėje“, *Filosofija. Sociologija* 20(4): 335–343.
3. Jasiulevičienė, R. 2010. “How Human Rights Process Is and Could Be Studied. Lithuanian Case”, in *Baltic Region: Past and New Challenges. Regioninės studijos* 5, ed. L. Venclauskas. Kaunas: Vytautas Magnus University, 77–88.
4. Marshall, Th. H. 1964. *Class, Citizenship and Social Development*. Chicago: Chicago University Press.
5. Pateman, C. 1988. *The Sexual Contract*. Oxford: Polity Press.
6. Squires, J. 2000. “The State in (and of) Feminist Visions of Political Citizenship”, in *The Demands of Citizenship*, eds. C. McKinnon and I. Hampsher-Monk. London, New York: Continuum, 35–50.
7. *The Global Gender Gap Report*. 2012. Eds. R. Hausmann, L. D. Tyson, Z. Saadia. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.
8. *Žmogaus teisės Lietuvoje. Padėties įvertinimas*. 2002. Vilnius: LRS leidykla.
9. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. 2005. Vilnius: Naujos sistemos.

LILIJA KUBLICKIENĖ, ALINA ŽVINKLIENĖ

Democratization processes in the EU – the perception of gender equality

Summary

Gender equality in line with women rights is one of the essential principles of democracy. The processes of democratization in the country can be considered through disclosure of population awareness towards gender equality.

The paper aims to sociologically assess the democratization processes in Lithuania in respect of gender equality principle application. On the basis of quantitative studies, the paper analyzes reflection of women's rights and equality in the general concept of democracy; assesses the guarantors of equal rights and opportunities; discloses perception of gender discrimination, understanding of importance of the gender rights and their implementation level.

It is argued that, although the Lithuanian population believe that gender equality in their country is implemented on large-scale, however, in public discourse the situation of the men rights implementation is more often seen better than that of women. It is noted that nearly one-third of Lithuanian residents perceive violations of gender equality and human rights to equality and existence of gender discrimination.

Key words: human rights, women's rights, equality, discrimination